

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ

(НЕКРОЛОГ)

Дня 24 листопада 1934 р. в Кисловодську на Кавказі вмер Михайло Грушевський, довголітній голова і почесний член Наукового товариства ім. Шевченка, найбільший з українських істориків.

Був сином Сергія Грушевського, директора народних шкіл у Кавказькiм краю, і Глафіри Опокової; народився 29 вересня 1866 р. в Холмі, гімназію покінчив у Тифлісі, університет у 1886–1890 рр. у Києві. 1890 р. дістав за “Історію Київської землі” золоту медаль і місце стипендиста при кафедрі російської історії; 1894 р. добув ступінь магістра історії.

В 1894 р. іменований звичайним професором Львівського університету на ново-утвореній кафедрі “всесвітньої історії з особливою увагою на Східну Європу” й перебував на ній до початку світової війни 1914 р. Викладав історію України і вів історичні вправи; виховав цілий ряд українських істориків, як Омелян Терлецький, Денис Коренець, Богдан Барвінський, Мирон Кордуба, Степан Томашівський, Степан Рудницький, Олег Целевич, Юрій Кміт, Зенон Кузеля, Осип Чайківський, Василь Гарасимчук, Олександр Сушко, Федір Голійчук, Іван Джиджора, Іван Кревецький, Богдан Бучинський, Іван Крип’якевич, Іван Шпитковський, Федір Срібний, Меланія Бордун, Володимир Гребеняк та інші.

В 1894 р. обрано його директором Історично-філософичної Секції Наукового товариства ім. Шевченка, 1896 р. головою Археографічної комісії, врешті 1897 р. став головою Товариства й перебував на цьому становищі до 1914 р. Перевів основну організацію НТШ, підніс його до рівня академії наук, згуртував і виховав велике число дослідників, утворив багато нових видавництв. Був редактором Записок НТШ (офіційним від 1895 р., неофіційним перед тим) і випустив їх 111 томів (тт. 5–116), продовжав видання “Укр[аїнсько]-руської історичної бібліотеки”, заснував “Збірник істор[ично]-філ[ософичної] секції” “Жерела до історії України-Руси”, “Етнографічний Збірник”, “Матеріяли до укр[аїнсько]-руської етнології”, “Укр[аїнсько]-руський архів”, “Студії з поля суспільних наук і статистики”, частинно редагував ці видання і помістив у них багато своїх праць та матеріалів. Як голова НТШ зумів зорганізувати фонди Товариства, розвинув бібліотеку, що дійшла до 70.000 томів, дав початок музеєві, при допомозі земляків з Великої України закупив камениці на поміщення Товариства. Спільно з Іваном Франком заснував “Літературно-науковий вістник”, що його зразу видавало НТШ, і зробив його живим органом всеукраїнської культури. 1899 р. дав почин до заснування “Укр[аїнсько]-руської видавничої спілки”, 1904 р. заснував “Товариство прихильників української літератури, науки й мистецтва” та зорганізував публічні університетські курси у Львові.

Від революції 1905 р. брав щораз більшу участь у культурнім і політичнім житті Придніпрянщини. 1907 р. переніс до Києва ЛНВістник, заснував у Києві

“Українське наукове товариство”, був його головою і душею наукової праці, редагував “Записки” товариства й журнал “Україна” (від 1914 р.), дав почин популярним видавництвам “Лан” і “Село”. Брав участь у різних російських видавництвах і популяризував там українську науку та інформував про життя України.

З початком світової війни у вересні 1914 р. мусів виїхати з Галичини до Відня, а звідти через Румунію дістався до Києва. Тут російська влада його арештувала й заслала до Симбірська; потім жив під наглядом у Казані й Москві, у важких відношеннях продовжував наукову й літературну працю. З вибухом революції 1917 р. переїхав до Києва, став головою Української Центральної Ради й фактичним президентом Української Народної Республіки, брав живу участь у політичних подіях, віддався публіцистиці й випустив багато популярних видань. Після гетьманського перевороту в квітні 1918 р. відсунувся від політичної діяльності; з початком 1919 р. переселився до Кам'янця, де редагував часопис “Голос Поділля”.

З кінцем березня 1919 р. через Галичину виїхав за кордон і проживав у Відні, Берліні, Женеві, Парижі. Продовжував свої праці над історією України й українською літературою; 1919 р. заснував у Відні “Український Соціологічний Інститут” і старався згуртувати в ньому наукові сили на еміграції. Водночас містив свої статті про Україну в західно-європейських видавництвах.

В 1923 р. обрано його членом Української академії наук і за дозволом радянського уряду переїхав до Києва. В Академії вів катедру історії українського народу й при ній зорганізував Історичну секцію з різномірними комісіями: археографічною, культурно-історичною, історичної пісенності та чотири комісії порайонного досліді України (Правобережної, Лівобічної, Полудневої і Західної). Історична секція випустила низку наукових видань: “Науковий збірник”, “Український археографічний збірник”, “Первісне громадянство”, “Пам'ятки українського письменства”, “За сто літ”, журнал “Україна”, порайонні збірники, “Українські народні думи” й ін. – все під редакцією, або при близькій участі Грушевського. Історична секція, приміщена у власнім будинку, розвинулася фактично в окремий історичний інститут.

Але 1931 р. переведено реорганізацію ВУАН, Історичну секцію з усіма її установами розв'язано; Грушевський втратив можливість широкої наукової праці й мусів переселитися до Москви. Тут, у дуже прикрих відношеннях, перебув останні роки життя, невтомно працюючи над великою “Історією України” та, “Історією української літератури”.

Тіло покійника з Кисловодська перевезено до Києва, де воно було виставлене в залі Академії; похоронено його 29 листопада на Байковому кладовищі.

Михайло Грушевський полишив незвичайно велику наукову спадщину; реєстр його праць доходить до 2000 позицій. Найважливіші наукові праці такі (у хронологічному порядку):

Очеркъ історіі Кіевской землі, Київ, 1891.

Акты Барскаго староства // Архив ЮЗРоссіи, ч. VIII, т. I і II, Київ, 1893, 1894.

Віймки з жерел до історіі України-Руси. До половини XI віку, Львів 1895.

Описи королівщини в землях руських XVI віку, т. I.

Жерела до історіі України-Руси, т. I, II, III, VII, Львів 1895, 1897, 1900, 1905.

Розвідки й матеріали до історії України-Руси, т. I, II, III, IV, V, Львів 1896, 1897, 1900, 1902.

Історія України-Руси, т. I, Львів, 1898 (2 вид. Львів, 1904, 3 вид. Київ, 1913); II, Львів, 1899 (2 вид. Львів, 1905), III, Львів, 1900 (2 вид. Львів, 1905), IV, Львів, 1903 (2 вид., Львів, 1907), т. V, Львів, 1905–1906; т. VI, Київ, 1907; т. VII, Київ, 1909, т. VIII часть I, Київ, 1913, часть II, Київ, 1916 (2 вид. Відень, 1922), часть III, Москва, 1917 (2 вид. Відень, 1922), т. IX часть I, Київ, 1928, ч. II Київ, 1931.

Очеркъ історії українського народу, Петербургъ, 1904; 2 вид. Пб., 1906; 3 вид. Київ, 1911.

Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західньої України, частина I, Львів, 1906.

Geschichte des ukrainischen (ruthenischen) Volkes. I. Band. Ляйпціг, 1906.

Ілюстрована історія України, Київ, 1911.

Кієвская Русь, т. I, Пб., 1911.

Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці, Київ, 1912, 2. вид. Відень, 1919.

Ілюстрированная історія України, Пб., 1913.

Історія українського козацтва, т. I, II, Київ, 1913.

Історія українського народу, українській народъ въ его прошломъ и настоящемъ, т. I, Пб., 1914.

Матеріали до історії Кирило-Методіївського братства // Збірник пам'яті Т. Шевченка, Київ, 1915.

Geschichte der Ukraine. Teil I. Львів, 1916.

Всесвітня історія в короткім огляді, часть I–VI, Київ, 1917–1918.

З політичного життя старої України, Київ, 1918.

Abregé de l'histoire de l'Ukraine; Прага, 1920.

Початки громадянства (генетична соціологія), Відень, 1921.

З початків українського соціалістичного руху: М. Драгоманів і женецький соціалістичний гурток, Відень, 1922.

Історія української літератури, т. I Львів, 1923, II Львів 1923, III Львів, 1923, IV Київ, 1925, V ч. 1–2, Київ, 1926–1927.

З історії релігійної думки на Україні, Львів, 1925.

Повні реєстри праць покійника надруковані у “Науковім збірнику”, прис[вячених] проф[есору] М. Грушевському, Львів, 1906, с. 1–64 (за 1884–1904 рр.) і в “Ювілейнім збірнику в пошану акад. М. Грушевського”, т. III, Київ, 1929, 104 ст. (за 1905–1928 рр.). Наукове товариство ім. Шевченка присвятить пам'яті покійного окремий збірник.

Хроніка Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. – Ч. 72 – Львів, 1935. – С. 6–9.